

Kur ir kaip iškeliauja subjektas

Jūratė Sprindytė: Ankstesnėje literatūrologijos darbų serijoje „Naujosios literatūros studijos“ per vienuolika metų (1996–2007) išleistos 28 mokslininkų knygos. Serijos tikslas buvo novatoriškai pervertinti XX a. literatūros kanono reiškinius, aprašyti reprezentatyviausias figūras ir žanrus, atlikti mokslinės minties kritinę analizę. „Ars critica“ – 2008 m. pradėta nauja serija, jau turinti 7 monografijas. Abi serijos liudija, kaip per dvidešimt posovietinių metų išaugo literatūros analizės kokybė – tai galima vadinti tikru literatūrologijos šuoliu. Mokslinė knyga yra „ilgo veikimo produktas“, jos išliekamoji vertė nelygintina su kokio eilinio romaniūkščio, nors visuomenės dėmesio jai tenka tuščias nulis, ką liudija ir minimalus šiandienos pokalbininkų būrelis. Priminsiu orientacinius klausimus, kurie man atrodė svarbūs, kviečiant jus prie apskrito stalo:

1. Monografijos kaip žanro gyvastingumas, gebėjimas keistis.
  2. Ar įžiūrėte skirtumų tarp „Ars critica“ ir „Naujosios literatūros studijos“ serijų?
  3. Ar Lietuvoje jau susikurtas (perimtas) patikimas metodologinis instrumentarijus? Ar pastebite kurių nors metodologinių prieigų prioritetus? Kurių teorijų taikymas interpretuojant kūrinius atrodo funkcionaliausiai? Ar pakankamai sukimba „teorinės“ ir „tyrimo“ dalys?
  4. Penkios iš septynių serijos knygų parašytos disertacijų pagrindu. Ar monografijose išsiveržta iš disertabilumo gniaužtų?
  5. Autorių akiratyje lyg ir dominuoja šie objektai: egzodo autoriai ir sovietmetis. Ar tai ką nors signalizuoja apie mūsų interesų pasiskirstymą? Ką naujo sužinojome apie egzodo autorius? Ar galime sakyti, kad įsibėgėjo sovietmečio pervertinimas?
  6. Koks monografijų vaidmuo įsigalėjusių koncepcijų reinterpretavimui? Kiek telkiamasis ties vienu-dviem autoriais koreliuoja su estetinių programų žvalgyba per ilgą laikotarpį?
  7. Gal XX a. literatūros pjūvis vienu kuriuo aspektu (subjektyvumo, modernistinio romano, kelionės archetipo) suteikia naujų apibendrinančių įžvalgų ir atstoja seno tipo literatūros istoriją?
- Į literatūrologiją atėjo protinga jaunoji karta, kuri giliai ir naujais įrankiais kabina literatūros gelmes, todėl jų literatūros refleksiją galime apibūdinti kaip

turiningą, informatyvią, struktūruotą, funkcionalią ir tikrai ne prėską. Atsisakoma patetikos, daugžodžiavimo, lanksčiai naudojamasi kelių metodų patirtimi. Šiandien aptariamų knygų bendras vardiklis – ne tik minėtas intelektualumas, kibumas, erudicija, problemiškas, bet ir mūsų nacionalinės literatūros dehermetizavimas – išvedimas į Vakarų Europos kontekstus, įrašymas tarp vertingų pasaulinės literatūros kūrinių. Tai lėmė pasirinktos solidžios, nelokalios temos: tremtis, mitologija, rūbas ir peizažas, vizualumas, poezijos tapatybės radimasis sovietmečiu, moderniojo romano raida, kelionės ir keliautojo archetipas. Monografijų svorį didina solidūs tyrimo objektai – ryškios asmenybės, stambiaus kalibro rašytojai: Alfonsas Nyka-Niliūnas, Johannesas Bobrowskis, Vaižgantas, Maironis, Vincas Mykolaitis-Putinas, Sigitas Geda, Judita Vaičiūnaitė, Antanas Škėma, Vytautas Bložė, Marcelijus Martinaitis, Antanas Vaičiulaitis, Jurgis Savickis, Bronius Radzevičius, Saulius Tomas Kondrotas, Icchokas Meras, Ričardas Gavelis ir kt. Visi monografijų autoriai išsamiai apibūdina savo teorines sąvokas – pirmuosius skyrius galima skaityti kaip pavyzdžius sąvokyno aprašymus. Daugumai pamatinės metodologinės nuostatos formavosi ieškant savo kelio (disertacijų rašymo mokykla), o Dalia Satkauskytė jas tarsi paneigė ar praplėtė – būdama pamatinė semiotikė, tapo ir kultūros antropologe, ir sociologe. Jos knyga panašiausia į naujai perrašytą literatūros istoriją per subjektyvumo figūras, nes nuosekliai vienu rakursu punktyriškai perbėgama visa lietuviškai rašyta literatūra, poezijos ir prozos žanrai. Angažuodamasi tarsi aspektinė – kelionės archetipo tyrėja – Imelda Vedrickaitė sugebėjo pateikti sintetinį literatūros vaizdą per dalines riterio, piligrimo ir valkatos literatūrinės reprezentacijas. Laurynas Katkus išsamiai pristato egzilio, tremties, išėivijos, egzodo ir kitas šio reiškinio sąvokas, taip pat literatūrinę tremties temą kaip tokią; Laurynas savo tyrimo objektus – Bobrowskio ir Niliūno tremties poeziją – gražiai pavadina šiaurietinės Europos reiškiniumi, tad lyginamasis tyrimas atskleidžia ir tam tikrus regioninius mentaliteto bruožus. Nerijų Brazauską domina modernaus ir modernistinio bei postmodernistinio romano skirtumai, tarp kitų modernistinio romano bruožų tyrėjas mini naujas teksto strategijas, pasakojimo ir siužeto minimalizavimą, sąmonės ir pašmonės turinius, subjektyvumą, skaitytojo suaktyvinimą. Įdomu ir simptomiška, kad dauguma dabar rašomos literatūros kūrinių visai nebeatitinka šių kriterijų. Taigi žengėm žingsnį atgal į pasakojimo primityvumą, lėkštumą. Gitana Notrimaitė tyrinėja mitologinimo, mito pasaulį. Sovietmečiu istorijos mitologinimas buvo tam tikra panacėja – padėjo kurti etninį tapatumą, palaiky-

ti istorinį sąmoningumą. Gedos ir Vaičiūnaitės mitologinimo modeliai įdomiai koreliuoja su tuo, ką nagrinėja Rimantas Kmita savo monografijoje, skirtoje sovietmečio poetų modernėjimui ir poezijos savasties at(si)gavimui.

Loreta Jakonytė: Pradiniai klausimai diskusijai suformuluoti taip, lyg rengėjai norėtų iš vienos, dar negausios serijos diagnozuoti apskritai šiandienę lietuvių literatūros mokslo būklę, pamatyti istorinius poslinkius, įvertinti monografijos žanrą. Ketinimas iš pradžių stebina, bet pasižvalgius po pastarųjų metų literatūrologines knygas atrodo pamatuotas: kiekiu, nuoseklumu, idėjų pirmeiviškumu serija neturi analogų.

„Ars critica“ nenuginčijamai liudija tiek kiekybinį, tiek kokybinį monografijos žanro gyvastingumą – per ketverius metus pasirodė net septynios knygos, tai tradiciškai tebėra pagrindinis humanitarinių mokslų žanras, parankiausia, efektyviausia terpė nagrinėti rimtą problemą. Literatūrologinės monografijos žanriniai pokyčiai ėmė ryškėti dar prieš atsirandant naujajai serijai, maždaug įpusėjus „Naujosioms literatūros studijoms“: pastebimai daugėjo teorinių svarstymų, imta vis detaliau aprašyti savo metodines dvejones ir pasirinkimų argumentus. Šis teorinis-metodinis sąmoningumas, skaitytojui atvirai parodomas tyrinėtojo refleksyvumas yra labai svarbus pokytis. Bemaž visos „Ars critica“ knygos jį tik dar labiau užtvirtina.

Nors šias serijas nėra itin korektiška lyginti dėl skirtingos apimties – 28 knygos prieš 7 – ir būklės – pirmoji jau baigta, antroje dar nežinia ko sulauksim, bet iš to, kas yra, galim konstatuoti, kad serijoje „Naujosios literatūros studijos“ buvo daugiau *makro* tyrimų, t. y. plataus masto tikslų, pavyzdžiui, konceptualizuoti žanro ar reiškinių istoriją, sustruktūruoti ilgesnio laikotarpio raidą – tokių monografijų priskaičiavau apie tuziną. Antrą stambią grupę (apie dešimt knygų) sudarė darbai apie vieną ar du rašytojus, mažiausiai (gal šešios) būta specifinių aspektinių tyrimų. Serijoje „Ars critica“ šiuo metu kiekybiškai nusveria darbai apie individualius rašytojus (trys knygos, dvi iš jų nagrinėja Alfonso Nykos-Niliūno kūrybą), bet jau yra dvi *makro* bei dvi aspektinės, kurios aprėpia irgi plačiai chronologiškai. Tad analitinių pjūvių ilgiais, gyliais ir kryptimis serijos ganėtinai panašios.

Į klausimą, ar Lietuvoje jau sukurtas (perimtas) patikimas metodologinis instrumentarijus, pirmiausia atsakyti peršasi banali bendrybė: juk kaip visada – stiprūs mokslininkai kūrybingai naudojami esamais įrankiais, savaip juos keičia,

o silpni nei perima, nei kuria, nebent gadina metodo reputaciją. Patikimumo kriterijus taip pat nėra universalus, susijęs ne su teorija/metodu apskritai, o su konkrečiu tyrimu, pritaikymu. Vėlgi – septynių monografijų nepakanka norint apibendrinti šiuolaikinę padėtį, bet joms būdinga įdomi tendencija: teorijų ir metodologijų atžvilgiu „Ars critica“ autoriai elgiasi apdairiai, kolegų idėjas ir įrankius suvokia bei naudoja instrumentiškai, hierarchijos viršūnėn nedvejotinai iškelia tyrimo medžiagą (paprastai – literatūros kūrinius). Jau pati pirmoji serijos knyga, pasiremama Edwardu Saidu, teigia: „konkretų metodologinį aspektą turėtų diktuoti konkretus kūrinys.“¹ Dėl to suprantamas akivaizdus polinkis *miksuoti*, įvairiai derinti skirtingas prieigas. Štai ir vienoje naujausių serijos monografijų skaitom, kad autorė „lanksčiai naudojasi kelių teorijų, metodų idėjomis ir principais, daugiaprasmių tekstą suvokiant kaip pirminį ir pagrindinį analizės šaltinį“². Vėliausias serijos leidinys deklaruoja visiškai tą patį: „įdėmaus skaitymo metodas“ plius „kai kurie kelionės problematikai išskleisti parankūs sociologiniai ir antropologiniai tyrinėjimai“³. Atsižvelgiant į skirtingus analizės objektus, teoriniai–metodiniai mišiniai, žinoma, skiriasi: Dalia Satkauskytė, Rimantas Kmita – dėmesys teksto literatūriškumui / estetikai + sociologizavimas (tačiau kiekvieno savaip); Satkauskytė, Kmita, Nerijus Brazauskas – žiūrėjimas plačiai ir iš aukštai, kitų – arčiau teksto. Kraštutinis žiūrėjimas į kūrinį tarsi pro lupą – Manfredo Žvirgždo monografijoje. *Mikro* su *makro* koreliuoja papildančiai – juk monografiškai telkiamasi prie vieno ar dviejų autorių, kurie paprastai būna ne marginalai, o įtakingi literatūros lauko dalyviai. Abiejų tipų tyrimai vienodai reikalingi, jie remiasi vienas kitu. Žodžiu, serijoje – akivaizdi įvairovė, liudijanti, kad su kituose kraštuose praktikuojamu teoriniu mintijimu esam susipažinę, o kai kas ir virtuosiškai įvaldę. Šioje vietoje nesusilaikau nuo liaupsų Satkauskytės monografijai *Subjektyvumo profiliai lietuvių literatūroje*. Tai tobula knyga serijos pradžiai, puikus kokybės matas, solidus „pradinis kapitalas“ kuriant serijos reputaciją. Jos maksimaliai refleksyvų „Įvadą“ būsime „Ars critica“ autoriai galėtų skaityti kaip manifestą ar įpareigojantį pavyzdį. Dalia įkvepiančiai

1 Dalia Satkauskytė, *Subjektyvumo profiliai lietuvių literatūroje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 39.

2 Gitana Notrimaitė, *Atminties imperatyvai: Lietuvos istorijos mitologinimas Juditos Vaičiūnaitės ir Sigitos Gedos poezijoje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, p. 18.

3 Imelda Vedrickaitė, *Kelionė. Keliautojas. Literatūra*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 37.

skatina drįsti rizikuoti, išklysti iš įprastų kelių. Tai galėtų tapti siekiniu: „*Ars critica*“ – kaip serija, kylanti iš rizikos. Ši pirmoji knyga vertinga ir dėl gausių samprotavimų apie literatūros mokslą, metodų prasmę, interpretacijų pobūdį. Pavyzdžiui, įsidėmėtina Dalios mintis apie reikmę pasiekti *interpretacijos pusiausvyrą* „tarp interpretuojančio subjektyvaus požiūrio, tekstinių struktūrų analizės ir kai kuriais atvejais tekstą generuojančių išorinių struktūrų (pavyzdžiui, istorinio bei kultūrinio konteksto) supratimo“⁴, arba literatūros tyrinėtojo darbo vadinimas *derybomis* „tarp asmeninio skonio sprendimų, teksto siūlomų reikšmių ir kontekstų dinamikos, koreguojančios tas reikšmes“⁵.

Daugumos monografijų disertacinė kilmė man nekliūva (gal todėl, kad dauguma „disertabilumo gniaužtų“ atrodo pakankamai racionalūs reikalavimai), nebent vietomis perdėm savitiksliškai vadinjami ligtoliniai tyrimai, nesusiejant su savo darbu, ar nerealizuoti teoriniai ketinimai. Labiau kliuvo tai, kad kai kurios iš disertacijų atsiradusios knygos taip ir neįgijo pratarmės, kuri, mano galva, atlieka labai naudingą funkciją susipažįstant autoriui/knygai ir skaitytojui. Vis dėlto serijos knygos nėra vienodai pagavios, intriguojančios, sodrios atradimais – ir čia antrosios autorių knygos (Satkauskytės, Imeldos Vedrickaitės) juntamai nurungia debutantus. Jos yra jau kitokios – mintis ir braižas laisvesni, daugiau polėkio ir analitinės vaizduotės.

Serijoje sąlygiškai daug dėmesio egzodui ir sovietmečiui (po dvi knygas iš septynių), bet dar per anksti tai apibendrinti kaip literatūrologijos interesų kismą. Viena vertus, šių sričių natūralu tikėtis, juk serijos domės laikotarpis yra XX–XXI amžius. Likusios trys knygos – Satkauskytės, Vedrickaitės, Brazauskos – apima platesnį laikotarpį, nepraleisdamos ir sovietmečio. Interesų vingis ryškesnis nebent lyginant su serija „Naujosios literatūros studijos“ – dabar tikrai įdėmiau, gausiau, kryptingiau skaitomas sovietmetis, nors, tarkim, žurnale *Colloquia* sovietmetis nagrinėjamas daug programiškiau. O naujumo, revizinių užmačių turi beveik visos „*Ars critica*“ monografijos, daug kas padaryta pirmąkart: Satkauskytė pasiūlo originalų, komplikotą subjektyvumo aspektą, Vedrickaitė parodo egzistuojant turiningą kelionių literatūros reiškinių, jos abi visiškai šviežiai, netikėtai interpretuoja klasikinius kūrinius (niekad nebūčiau pati susipratusi Antano Vienuolio rašinius perskaityti kaip turistinę kelionę į Rojų), Kmita irgi pirmąsyk bando sistemiskai modeliuoti sovietmečio poezijos procesus etc.

4 Dalia Satkauskytė, *op. cit.*, p. 21.

5 *Ibid.*, p. 14.

Nesakyčiau, kad literatūros pjūviai vienu kuriuo aspektu „atstoja“ vadina-
mąją „seno tipo“ literatūros istoriją, nes mano sampratoje jos turi skirtingas
intencijas ir adresatus (senoji – labiau sintetinanti nusistovėjusią žinią ir skirta
pirmiausia literatūrinei edukacijai). Tačiau būtent aspektinės monografijos, ypač
tos, kurios imasi ne vieno autoriaus, o reiškinių, yra ypač įdomios, reikalingos ir
perspektyvios. Dalios ir Imeldos knygos įrodo, kad novatoriškas gilus rėžis daug
kuo laimi prieš holistinius užmojus: jos suderina du dalykus – aiškų, vienijantį
analizės aspektą ir chronologiškai plačią, įvairią medžiagą. Būtent nauji aspektai
turi daugiausia potencialo pamatyti tai, kas buvo literatūros istorijoje pražiūrėta.

Klausimas diskutantėms: kaip jums atrodo pats serijos žanras kaip akademi-
nės leidybos tipas, jo poreikis, prasmė, nauda ar žala autoriui bei skaitytojams?
Kokią matot „Ars critica“ tapatybę? Ar kas nors, be disciplinos, laikotarpio, mo-
nografijos žanro, vienija šias knygas, veikiausiai rašytas neplanuojant tapti serijos
dalimi? Ką serijos reiškinys suteikia autoriui ar nesuteikia?

Dalia Satkauskytė: Dėl serijos tapatybės – klausimas, dėl kurio rimtai galvojau.
Su ta tapatybe yra tam tikros rizikos. Kol yra tik 7 knygos, tos rizikos dar nema-
tyti. Jei leisime toliau nuosekliai visa, kas parašyta iš to laikotarpio, tą tapatybę
rizikuojam prarasti. O pavadinimas yra gerokai labiau įpareigojantis nei sena-
sis, – ten buvo naujosios literatūros studijos per objektą, o čia labiau per meną.
Šita serija turėtų turėti kokią redakcinę kolegiją, kuri spręstų. Nes jei leisime
visas iš eilės parašytas disertacijas...

Sprindytė: Jau paskelbta monografijų arti serijos, bet savotiškai šalia – Viktori-
jos Daujotytės *Kalba ir jos menas*, Silvestro Gaižiūno *Klajojantys siužetai baltų
literatūrose*.

Satkauskytė: Egzistuoja įtampa tarp institucijos noro leisti kuo daugiau, tačiau tą
įtampą galima sumažinti vienas knygas leidžiant serijoje, kitas – ne, serijos ta-
patybė sustiprėtų. Paradoksalu, bet formalistiniai reikalavimai rašant disertaciją
metodologinę refleksiją labai sustiprino. Monografijoms tai išėjo į naudą. Man
įsiminė Lauryno Katkaus mintis, kad disertacijos rašymas labai pravertė jam
netgi kaip rašytojui – nes tai priverčia visai kitaip mąstyti ir perstruktūruoti me-
džiagą. Taigi iš disertabilumo gniaužtų – vienaip ar kitaip – bandoma išsiveržti.
Serijoje matyti metodų tendencijos ir įvairovė, bet akivaizdžiai vyrauja sociolo-

ginis–antropologinis žvilgsnis. Dėl instrumentarijaus perėmimo: pritariu Loretai Jakonytei, paminėjusiai metodologinį pliuralizmą. Tai dominuojantis dabartiniame moksle dalykas – su visais pavojais, taip pat ir paviršutiniškumu. Kartais pavojai kyla iš paties metodo, kartais – iš savitikslio poreikio kažką teoriškai pasakyti... Pavyzdžiui, kai Brazauskas savo knygoj vartoja naratologijos sąvokas, jos yra visiškai nefunkcionalios. Sąvokų ekstradiegetinis ar heterogetinis vartojimas pats savaime tyrimo nepadaro naratologinio...

Sprindytė: Neretas atvejais, kai vietoj aštraus metodologinio instrumento sąvokos atlieka tik mokslinio žargono funkciją.

Satkauskytė: Mokslinis žargonas kartais būna visiškai nefunkcionalus. Ir atvirkščiai – kartais analitinė gelmė blykstelė ten, kur neužtiksi jokio paviršutiniško operavimo madingomis teorinėmis sąvokomis. Pavyzdžiui, man geriausia mūsų pokolonijinio būvio studija yra Arūno Sverdiolo straipsnis „Korys, migla ir rėtis“⁶, kur nėra jokių nuorodų į pokolonijinę teoriją. Tikrus metodologinius įrankius pakeisti metodologinėmis etiketėmis – tai vadinamoji augimo liga, visi mes tą entuziazmą esame išgyvenę, nėra taip lengva atsispirti paviršutiniško teoretizavimo pagundoms.

Jakonytė: Kaip pati įsivaizduoji serijos tapatybę?

Satkauskytė: Neturim leisti visko iš eilės, turim atrinkti. Vienas iš kriterijų būtų metodologinis tyrimų naujumas, ir, aišku, meistrystė. Tos serijos yra visokios, tapatybės problema yra visur. Pasižiūriu, kaip prancūzai leidžia – serijose leidžia žvaigždžių knygas, leidžia pagal objektą, ne tiek pagal discipliną.

Jakonytė: Varčiau užsienio leidyklų katalogus – jiems yra visai kita pasiūla, tada jie gali smulkiai grupuoti, ir tuomet tapatybė yra labai aiški. Mes galim prikurti serijų, bet jose knyga pasirodys kas penketą metų. Čia yra problema.

Sprindytė: „Ars critica“ serija klostosi iš dalies atsitiktinai.

6 Arūnas Sverdiolas, „Korys, migla ir rėtis. Dabartinės lietuvių kultūros erdvėlaikio ypatybės“, in: Arūnas Sverdiolas, *Apie pamėklinę būtį: Ir kiti etiudai*, Vilnius: Baltos lankos, 2006, p. 89–109.

Satkauskytė: Sakai, Jūrate, – sovietmetis skverbiasi; tendencija yra graži. Anoje serijoje yra labai daug egzodo.

Sprindytė: Sovietmetį tyrinėti buvo per anksti?

Satkauskytė: Per anksti. Visi puolėm prie egzodo, dabar atsiranda sovietmetis. Natūraliai klostosi interesai. Literatūra šitomis monografijomis tampa ir visuomenės analizės įrankiu – įvairių laikotarpių. Su tam tikrom išimtim, aišku, kurios irgi yra prasmingos. Pavyzdžiui, *Žvirgždo* knygos toks preciziškas žvilgsnis į Nykos-Niliūno poeziją – kas norės toliau poeto kūrybą analizuoti, jau turės visą figūratyvinį tinklą išnarstyta.

Elena Baliutytė: Kadangi iš naujosios serijos septynių knygų akademinėje spaudoje iki šiol buvo recenzuotos, atrodo, tik dvi, tai manau, kad vieną kitą sakinių galima pasakyti ir apie atskiras knygas. Tiesa, galima pasidžiaugti, kad serija sulaukia dėmesio ir internetinėje žiniasklaidoje: pirmiausia turiu galvoje „Bernardinai.lt“ paskelbtas Jurgos Bartkevičienės recenzijas apie Imeldos Vedrickaitės, Nerijaus Brazausko ir Lauryno Katkaus monografijas. Dalios Satkauskytės knyga čia jau sulaukė daug pagiriamųjų žodžių dėl metodologinės savistabos, įdomaus tyrimo rakurso, drąšos rizikuoti, derinant keletą metodologijų, dėl analitiško šiuolaikiško literatūrologinio diskurso, korektiško polemiskumo ir kitų dalykų. Noriu atkreipti dėmesį į dar keletą momentų: man patiko autorės užimta subjektyvaus, atsakingo, jos apibūdinimu, derybinio rašymo pozicija. Ji tiesiog čia, skaitytojo akivaizdoje, valingai formuoja savo metodologinę strategiją, pakeliui pritraukdama, derindama, atsisakydama, išryškindama vienos ar kitos teorinės pozicijos privalumus ir ribas ar prieštaravimus. Atrodo, autorė taip įsigyveno į savo konstrukta, kad viskas vienaip ar kitaip ima sietis. Ji deklaruoja nesiekianti parašyti išsamios subjektyvumo literatūroje istorijos; todėl subjektyvumo reprezentacijoms pasirinko dvi figūrų grupes – drabužių ir gamtos, atsirinko literatūros tekstus. Dauguma jų – klasikiniai lietuvių literatūros kūriniai, daug kartų vienais ar kitais aspektais literatūros mokslininkų analizuoti ir interpretuoti, tačiau subjektyvumo aspektas daugeliu atvejų leidžia juos perskaityti naujai. Ypač tai pasakytina apie veikalo pirmąją dalį, kurioje subjektyvumo raiška stebima analizuojant aprangos kodo pokyčius. Antroje dalyje, kur subjektyvumo ieškoma gamtos vaizdavimo būde, ypač kai kalbama apie poeziją – Maironio, Jono

Aiščio, Nykos-Niliūno kūrybą, gamtos aspektu jau nemažai tyrinėtą, – naujumo mažiau, daugiau niuansų derinimo su egzistuojančiomis tiesomis; lieka įspūdis, kad subjektyvumo raiškos problema čia sukonkretėja iki romantinės – modernistinės poetikos niuansų. Skaitymo intriga vėl sustiprėja, perėjus prie gamtos ir subjektyvumo ryšio prozos tekstuose (Vaičiulaičio, Škėmos, sovietmečio autorių) ir neatslūgsta iki baigiamojo skyriaus apie subjektyvumo raiškos paradoksus, kur tiriamos problemos aspektu įdomiai kalbama ir apie šiuolaikinį literatūros procesą: esė žanrą, utopinę literatūrą. Paskutinysis skyrius „Išvados, arba neišnaudotos galimybės“ formaliai knygą baigia, o kartu ir rodo, kad tyrėjos sąmonėje rašymo procesas intensyviai tebevyksta, ir tai tik patvirtina pirmines tyrimo intencijas maksimaliai išsipildžius.

Jeigu rinktume populiariausią serijos objektą, toks būtų Nyka-Niliūnas: ankstesnėje serijoje jam skirta Giedrės Šmitienės monografija, šioje – Manfredo Žvirgždo ir Lauryno Katkaus knygos. Be to, atskiri poskyriai apie Niliūno kūrybą yra abiejose (šios ir ankstesnės serijos) Dalios Satkauskytės knygose. Bet ir Žvirgždas, tyręs poeto kūrybą vizualumo aspektu, ir Katkus, pasirinkęs tremties temą Niliūno ir Bobrowskio kūryboje, rado laisvą tyrimo nišą ir savo erdvėje jaučiasi laisvi ir kūrybiški. Katkaus knyga pasižymi motyvuota stuktūra, aiškiuma, temomis, problemomis, tyrimo tikslo formulavimu, sąvokų apibrėžtimis, informatyviu, koncentruotu pasakojimu. Dėl šių aplinkybių ir dėl gero, sklandaus stiliaus ją lengva ir malonu skaityti. Veikalas yra komparatyvinio pobūdžio, išplečiantis tremties tyrimo erdvę Bobrowskio kūryba, kuri čia pristatoma plačiame vokiečių literatūrologijos kontekste; į jį šiuo atveju noriu atkreipti ypatingą dėmesį, nes Lietuvoje dabar tai nėra dažnas akademinis intertekstas. Taigi Vidurio Europos kultūrinis kontekstas, kuriame nagrinėjama Nykos-Niliūno kūryba, yra labai reikšminga veikalo ypatybė. Žvirgždo knygoje susitelkta ties Nykos-Niliūno poezijos vizualumo figūrų žemėlapiu, iš arti, atidžiai į jį išžiūrint. Autorius tiria estetinius, raiškos plano, dalykus, poetiką, ir jau vien tuo serijoje išsiskiria. Poetikos tyrimą išeities tašku yra pasirinkusi ir Gitana Notrimaitė, analizuodama istorijos mitologinimo būdus Juditos Vaičiūnaitės ir Sigitos Gedos poezijoje. Skaitydama skyrių apie Gedos komplikuoto žanro ir sudėtingos poetinės kalbos kūrinį *Žalio gintaro vėriniai* žavėjaisi autorės sugebėjimu, remiantis semiotiniu metodu, perskaityti jį kaip vientisą, rišlų, koherentišką – t. y. prasmingą, tekstą. Tai svarbu, nes kritika būtent dėl sukomplikuotų komunikacinių galimybių yra linkusi šį Gedos kūrinį priskirti nepavykusiems poeto bandymams. Atkreipiau

dėmesį, kad monografijų, kuriose pasirinktas aspektinis žvilgsnis į lietuvių literatūrą, autorės Satkauskytė ir Vedrickaitė pabrėžia, kad jos nerašė ir neturėjo tikslo rašyti nuoseklią subjektyvumo lietuvių literatūroje istoriją ar kelionių literatūros žanro istoriją. Vis dėlto apie abiejų knygas galima pasakyti, kad jų objektas yra gal kiek per fragmentiškas, t. y. istorines jo formas skiria pernelyg dideli tarpai. Kitoks kraštutinumas (objekto pertekliaus) pasiektas Nerijaus Brazausko knygoje *XX a. lietuvių modernistinis romanas: Raidos ir poetikos linkmės*, kur autoriaus siekiamybė – empirinis išsamumas – man atrodo, apsunkino jo, kaip proceso modeliotojo, veiksmus. Tuo tarpu rašiusieji apie konkretų laikotarpį (pvz., Kmita apie 7–9 dešimtmečių sovietmečio poezijos modernėjimą) ar konkrečius autorius (minėta Katkaus knyga apie tremties temą Nykos-Niliūno ir Bobrowskio kūryboje) kaip žanrinio pasakojimo orientyrą mini būtent literatūros istorijos naratyvą.

Kalbėjome, kad dauguma tyrėjų renkasi ne vieną metodologiją, o derina keletą, ir paprastai tai yra sociologinė ir antropologinė žiūra. Konkretizuodami pridurtume, kad literatūrologų dėmesio aktyve tebėra Vytauto Kavolio darbai: Kmitos knygoje Kavolio pasiūlyta fabriko metafora ir fabriko tvarka struktūruoja jo kontekstinį sovietmečio pasakojimą; tiesa, pati metafora, man rodos, nepadedą pasakyti ką nors esmingai naujo apie laikotarpį. Kavoliškojo sąmoningumo tipai padeda identifikuoti poezijos subjektus Satkauskytei. Kaip kūrinio analizės įrankis, tebefunkcionuoja semiotika (Satkauskytės, Notrimaitės, Žvirgždo, Katkaus tyrimuose), be to, ne viename darbe aptariamas tyrimo santykis su postkolonijiniu diskursu. Svarbu ir palaikytina tai, kad, nepaisant metodologijų eklektiškumo (be neigiamos konotacijos), visi serijos autoriai tekstus analizuoja poetikos aspektu, t. y. kreipiamas dėmesys į estetiškumą.

Imelda Vedrickaitė: Dėl serijos tapatybės. Greičiausiai kiekvienas rašantis išgyvena įtampą tarp įsivaizduojamos neparašytos XX a. lietuvių literatūros istorijos ir galimybių išlaikyti labai preciziškos analizės ir konteksto vientisumo pusiausvyrą. Man atrodo, kad Satkauskytės knyga puikiai išlaiko pusiausvyrą tarp šių mikro ir makro analizės polių. Ji pati čia minėjo, kad analitiškai skrosti literatūrinės epochas gali tik tokio intelekto mokslininkai kaip Vytautas Kubilius. Bet man atrodo, kad antroji Satkauskytės knyga, išlaikanti jos pirmosios knygos kryptį (serija „Naujosios literatūros studijos“), ir mąstymo veržlumu, ir sugebėjimu parodyti istorinę objekto raidą yra ne mažiau virtuoziška, o gal net ir parankesnė literatū-

ros dėstytojams. Ji išsiskiria tarp „Ars critica“ serijos knygų ir subjektyvumo bei istorizmo derme, ir dviplanės kalbėsenos meniškumu, kuris žaismės semiasi iš objektyvios analizės ir asmeninės kalbėsenos (autorės sakymo profilio).

Pokalbiui ruošiausi šį bei tą pasakyti apie Manfredo Žvirgždo monografiją. Tokios kondensuotos mikroanalizės, sutinku su jūsų nuomone, apsinkina skaitymą. Bet negalime užmiršti, kad šios serijos knygos yra elitinės literatūros dalis, čia nebūtinai siekta taikytis prie mokslo populiarinimo standartų. Įsižiūrėjimas į tekstą yra nepaprastai naudingas ir būtinas tuomet, kai mėginama atnaujinti žvilgsnį į literatūros istoriją. Tokios precizijos siekia kiekvienas šios serijos autorius. Žvirgždo pastanga detaliam analizuoti figūratyvinį taką yra labai vaisinga. Galbūt ji hermetiška ir kiek statiška. Tačiau visi tekstai apie erdvės poetiką, apie erdvėlaikį neišvengia statikos, nes paprastai autorius iš anksto numato erdvinį-laikinį vaizdinių modelį ir stengiasi parodyti, kaip jis viename ar kitame tekste arba tekstų visete veikia. Skaidri Žvirgždo stilistika, sugebėjimas įtaigiai formuluoti pagrindines tezes, vieningai suvesti visą tekstą į (gal ir šiek tiek banalokas) apibendrinančias tezes atperka įtempto skaitymo pastangą.

Kalbant apskritai apie detaliąsias analizes monografijose ar tas monografijas, kurios yra skirtos vienam-dviem autoriams, – jos dažnai visgi veda į chrestomatinius, iš anksto nuspėjamus atsakymus. Jose skelbiamos tiesos tarsi nepatiria išbandymo. Čia ne išimtis ir mano knyga. Visas tas puikus, turtingas Žvirgždo analizės mikropasaulio rūmas kreipia į keletą gana banalių išvadų apie tai, kad išorinio pasaulio vizualinis atspindys lemia poeto introspekciją, dominuojančias vidinio pasaulio figūras. Kadangi knygą vainikuoja išvadų dalis, kyla teisėtas klausimas, kam tarnauja ištaigingas analizės statinys, jei jis tik patvirtina iš anksto žinomas tezes.

Satkauskytė: Analizei Žvirgždas tinkamai pasirinko objektą ir metodą. Dėl to, kad detalės veda į banalybę, aš smarkiai ginčyčiausi. Detali analizė kaip tik linkusi tą banalybę atrakinti.

Jakonytė: Aš norėčiau paklausti apie monografijų tarpusavio diskusijas, pavyzdžiui, apie Vaičiūnaitę skirtingai rašo Kmita ir Notrimaitė.

Satkauskytė: Notrimaitė gražiai pagavo, kaip Kmita pasiduoda interpretavimo banalybėms – visas tas „amžinasis moteriškumas“.. Ir diskusija yra dėl to, kad

Vaičiūnaitės modernizmą jis traktuoja per moterišką paradigmą, o Gitana išsi-
traukia istoriją ir parodo, kad yra dar visiškai kita pusė.

Sprindytė: Tai šiek tiek paradoksalu, nes vyras nagrinėja moteriškumą, o moteris – istorines reprezentacijas.

Satkauskytė: Paradoksalu. Ir kad čia nėra tik „mylintis moteriškumas“, čia gal kultūra tokią interpretaciją primeta. Taigi tarp monografijų atsiranda įdomi są-
šauka. Ir Vaičiūnaitė atsiskleidžia kaip įvairalypė poetė. Štai jums ir literatūros istorijos fragmentas.

Gintarė Bernotienė: Iš Kmitos knygos atrodo, kad Vaičiūnaitė pristatoma perne-
lyg aspektiškai. Intymumas, kaip priešinimasis sovietinei tvarkai, neatveria visos
Vaičiūnaitės, kaip ir Gitanos Notrimaitės knygoje. Vien į tai suvesti Vaičiūnaitės
programos negalima – tai pernelyg ją susiaurina. Skaitydama Notrimaitės knygą,
jau nebe disertaciją, pastebiu, kad iš disertabilumo išsiveržta, padarytas struktū-
ruotas tekstas. Prieš ką skaitydama priešinausi? Autorės noras nutildyti istorijos
šlovinimą ir gražiabalsiškumą rašant apie ją Vaičiūnaitės poezijoje išvirsta jau į
Lietuvos istorijos numitologinį. Šis žodis man išsoko, bet Sigitui Gedai skir-
toje dalyje matau, kad Gitana jį vartoja. Ciklo „Kęstutaičiai“ perskaityme jun-
tamas net tam tikras Kęstučio ar Vytauto personų utriravimas – ne tiek pačiame
tekste, kiek iš kai kurių įjungiamų epigrafų, citatų, pasitelkiamų vertinant to
laikotarpio istoriją. Abejočiau, ar Vaičiūnaitės neturėta romantinių aspiracijų, ar
tikrai ji sąmoningai neigė įsipareigojimą tautai ar aukštesniems idealams...

Satkauskytė: Čia jau tyrėjos metodologinė pozicija.

Bernotienė: Skaitydama Notrimaitės argumentus prieš maironišką Vaičiūnaitės
romantinę liniją, dar kartą įsitikinau, kad daug vėliau ir kitaip nei Maironis ji
darė labai panašų dalyką ir tokią programą turėjo. Nejau viską galima suves-
ti į tai, kad Vaičiūnaitė istorijos vyksmą projektavo tik į asmeninių intymių
santykių ir maišto plotmę? Kai lygini ciklo „Kęstutaičiai“ ir „Kanoną Barbarai
Radvilaitei“ analizę, matyti, kad „Kanone...“ toji pati romantinė patina ir ne ma-
žesnis istorijos cinizmas gvildenami dar pasiduodant pakylėtumui ir empatijai,
o „Kęstutaičiams“ skirtoje dalyje LDK aukso amžius yra tai, su kuo aršiausiai

grumiasi autorė, norėdama parodyti Vaičiūnaitės dekonstrukcinį judesį. Tačiau nematyčiau vien tik šito. Kodėl „tirštos ir tankios gamtos figūros“ Vaičiūnaitės poezijoje – prasto skonio romantizmas, pasenusios klišės? Kodėl ginčijama, kad kosmologinis savo sielos jautimas – tik Maironiui duota prerogatyva, kaip ir istorijos ciklų suvokimo, o ne pačios Vaičiūnaitės savastis? Suprantu, kad tekstai buvo atrinkti korpusėliais ir pjūviais, bet galima pačiais Vaičiūnaitės teksta is patvirtinti, kad nėra čia labai didelio prieštaravimo. Pavyzdžiui, Satkauskytė *Subjektyvumo profliuose* vakariečių masteliu matuojamą „laukinį“ mūsų literatūros gamtiškumą kvestionuoja. Šitoje vietoje prisimenu ir Katkaus knygoje minimą ario literatūrologo Axelio Goodbody teiginį, kad kraštovaizdžio ir gamtos metaforika būdinga tremties ir vidinės emigracijos literatūrai. Turėdama omenyje visą romantinę Vaičiūnaitės poetinę programą, poetės akiračio neužsklęčiau, kaip cituoja Aušrą Sluckaitę Notrimaitė, trumparegyste, „žemažiūrėmis akimis“; anot vieno eilėraščio, o rūkų, miglos, šiaurietiško kolorito neaiškinčiau kaip anachroniškos lietuviškos savireprezentacijos viduramžiškais vaizdiniais. Tai atrodo kaip šiočia tokia savinieka, ir tai kliūna. Nes perėjimą į kitą, nebesučiuopiamą, išnykusią laiko dimensiją Vaičiūnaitės poezijoje Notrimaitė puikiai parodo ir esmines poetikos gijas atpažįsta, taikliai išryškina. Rūkai, miglos, baltažiedės gėlės yra susiję su Vaičiūnaitės mėnuliškumu, jos pačios asmenine mitologija. Akcentuočiau (ir Notrimaitė savo darbu tai pasako, bet vis dėlto tam tikra tendencija just), kad stipresni rekonstrukciniai, o ne dekonstrukciniai Vaičiūnaitės užmojai, ir saugantis, konservacinis lietuviškumas. Daujotytės knygoje *Vieninteliām miestui* yra frazė – ginties, kaunietiškas, lietuviškumas, net ir taip galima pasakyt. O inovacijų romantiniame repertuare Vaičiūnaitės tikrai ieškota, ir Gitana apie tai šneka. Tėvynės ir kosmoso jungtis nėra kaip nors eliminuota iš jos poezijos. Eilėraštyje mūzai Uranijai, kurį galima laikyti malda, kosmoso ir tėviškės jungtis praauga istorinį matmenį. Išsaugojimo ir mąstymo apie Tėvynę linkmė vis dėlto Vaičiūnaitei būdingesnė, vien tik mažųjų istorijų poveikio didžiosioms ir tik tokios pačios Vaičiūnaitės pozicijos aš nematyčiau, tai nėra istorijos vertinimas tik iš moralumo ar gyvybės siūlo akcentavimo pozicijų. Istorijos požiūriu tendencinga matyti LDK aukso amžių kaip mitą.

Apie seriją – Dalios Satkauskytės knygos įvadas įspūdingas ir labai pravartus, kai galvoji, kas yra daroma ir tikrini, ką pats darytum. Ją laikau stipriausia knyga. Labai patiko Imeldos Vedrickaitės monografija. Rašymas apie Vaičiūnaiteį yra LDK istoriją nuvainikuojančio pobūdžio, o Imeldos nukreiptumas – link

nesenos mūsų istorijos. Jos monografijos dalimi apie Baltušį, pavyzdžiui, esu visiškai patenkinta, bet čia gal kiti dalykai, pažiūrų klausimas.

Sprindytė: Vedrickaitei pavyko kitaip perskaityti kai kuriuos chrestomatinius tekstus arba rašytojus. Per įvairiapusį naujovišką kelionės rakursą labai įdomiai viskas ima atrodyti.

Bernotienė: Prasminga, kad Imeldos knyga apie kelionės archetipą prasideda būtent Radvilos Našlaitėlio *Kelione į Jeruzalę*.

Jakonytė: Sugalvojau repliką apie seriją: kur iškeliauja subjektas? Ir tai ne šiaip sau. Dalia knygos pabaigoje rašo apie savo tyrimo strategijų alternatyvas. Ir viena iš jų yra kelionės literatūra. Ir štai mes turime knygą apie kelionių literatūrą.

Vedrickaitė: Dalios rizika kalbėti dviem registrais pasiteisino, skaitant knygą įtraukia kaip meno kūrinys ir savo ruožtu duoda tą antrą planą.

Sprindytė: Bet, Imelda, tavo knyga taip pat turi šitą matmenį. Tai sugestyvūs tekstai. Kaip ir Lauryno įvadinė dalis apie tremtį – labai lakiai parašyta, daug informacijos, įtaigos.

Vedrickaitė: Žvirgždo knygoje sudėtingi dalykai parodomi per poetiką ir metaforiką. Norėjau tik pasakyti, kad tyrėjas ne visai pasinaudoja tuo, ką atlieka analizuodamas. Jo išvadinė dalis yra skurdoka palyginus su analizių teikiamom galimybėm.

Satkauskytė: Sutinku, tai vienas iš atidžios analizės pavojų. Atidžiai analizuodamas taip džiaugiesi pačiu procesu, kad užmiršti, kur tai veda.

Sprindytė: Jei iš anksto nekeli klausimų, išvados ir neišplaukia. Be probleminio užtaiso išvados nesiformuoja.

Satkauskytė: Vis labiau įsitikinu, kad bet kuris metodas turi savo spąstus, o ar į juos pakliūsi, ar ne, priklauso nuo tyrinėtojo asmenybės. Šiuo požiūriu literatūrologija neabejotinai yra menas.